

Ignacija Fridl

*O prevzetnosti in pristranosti ali
Kritiško pismo Matevžu Kosu*

Matevž Kos: PREVZETNOST IN PRISTRANOST. Literarni spisi
LUD Literatura, Ljubljana 1996 (Zbirka Novi pristopi)

Dragi Avtor!

V naslovu svojega dela si, kot pojasnjuješ v uvodu, izpostavil temeljni karakteristiki, ki določata kritika in njegovo delo. Med 'prevzetnostjo in pristranostjo' si zarisal meje njegovega teritorija, med 'subjektom, ki predpostavlja, da ve', in onim, ki je, ujetnik lastnega habitusa, pravzaprav samo eden izmed članov velike in raznorodne družine bralcev, si definiral njegovo osebnost. S takim izhodiščem si z zvijačnostjo svojega uma seveda vnaprej zaznamoval tudi vsako kritiško početje katerega svojih kolegov ob tvojem pisanju. Ni ga, pa najsibo še tak kritiški entuziast, ki si ob *Prevzetnosti in pristranosti*, razkrinkan samovšečja in ničevosti, ne bi zastavil vprašanja 'čemu kritiki v tem razkrinkujočem času'. S svojim vztrajnim brskanjem po literarnih delavnicah sodobnih slovenskih pesnikov, z natančnim preiskovanjem razmerij med zadevo poezije in teorijo postmodernizma ter s svojim osebnim angažmajem za mehčanje narodno programiranega branja slovenske literature, ki jih neutrudno izvajaš kljub spoznanjem o fiktivni poziciji kritika oziroma interpreta lepe besede, pa mu vendar prav sam ponujaš tudi najočitnejši afirmativni odgovor nanj. Rezultat konjunktivne enačbe, po kateri izračunavaš najustreznejše razsežnosti publicistično-kritiške

oziroma literarnoznanstvene osebnosti, je metodologija interpretativnega branja, v katerem navidezno zvesto slediš nagovoru "čiste poezije", pa vendar pesniško govorico pri tem suvereno premeščaš v jezikovni kod literarno-zgodovinske stroke in v svoje lastne filozofske in idejnoestetske okvire. Tako prek pesništva prodiraš do duhovnih paradigem sodobnega človeka in do meja svojega lastnega miselnega horizonta, da se prek pesnjenja srečaš z mišljenjem in v branju drugega nenehno vračaš k samemu sebi. V enako spretno sklenjenem hermenevtičnem kodu, koketirajočem s heglovskim razvitjem fenomenologije duha, kot nas naslov, pri tebi semantično obogaten z novo funkcijo označevalca kritiške dejavnosti, vedno znova napotuje k izvornemu mestu kritikove govorice, k literaturi sami (konkretno k romanu Jane Austin, pri kateri si ga izposojaš).

Prav zaradi tvoje avtotematizacije mesta in vloge literarnega razlagalca se zdi tudi kritiško pisanje o tvojih študijah sodobne slovenske poezije lažje in enostavnejše. Ne nazadnje boš na temelju spoznanj o fiktivnosti védenja in pluralnosti branj nedvomno prizanesljiveje presojal mojo analizo, kadar bo zgrešila tvoja miselna pota in namene stavljenih besed. Po drugi strani pa s posredovanjem lastne avtobiografije ponujaš temeljna metodološka izhodišča in temeljna merila, po katerih lahko vsak kritik tudi sam predhodno premeri svoje kritiške sposobnosti za vlogo interpreta tvoje *Prevzetnosti in pristranosti*. In ker se mi je po temeljitem samopreiskovanju zdelo, da izpolnjujem oba pogoja, da mi ne manjka niti prevzetnosti niti pristranosti, sem se odpravila na bralno-delovno ekskurzijo po presenetljivih labirintih tvojega raziskovanja slovenske poezije.

Moja prevzetnost je bržkone zadostna. Prvič, ker se postavljam v pozicijo tistega, ki ve ne samo več od pisatelja, ampak celo od njegovega aktivnega bralca, ker torej kvadriram svojo točko védenja. Drugič, ker sem "subjekta, ki predpostavlja, da ve". (Naj se zdi poudarjanje spolne diferenciacije v našem času in prostoru samooklicane emancipacije še tako anahronistično in brez vsakršnih otipljivih korenin v konkretni družbeni stvarnosti, se vendarle ta ironično predelana sintagma najde tudi v tvoji kritiški orožarni.)

Podobno je tudi z mojo pristranostjo. Ne nazadnje nas je usoda zapisala skupaj starajoči se generaciji, kar po nekakšnem zakonu nujnosti prejkone pripelje do miselnih srečanj bodisi bližnje ali skrajno oddaljene vrste in odsotnosti vsaj minimalnih pogojev objektivnosti, v imenu katere utemeljuje

svoj *raison d'être* akademska znanost. Pristrana pa sem bila, to priznam, že ob prvem soočenju z vsebino tvoje knjige.

V meni namreč vedno zbujejo odpor knjižne objave, ki zaobsegajo kritiški material, zapisan in natisnjen za revialne namene ali ob drugih posebnih priložnostih, zavestna ponatiskovanja publicističnih drobtinic torej; in prav s tega vidika sem pred leti s pretirano ostrino razcefrala esejistični prvenec Mateja Bogataja. Ti pa si storil prav to – v prvem razdelku triadno členjene zbirke si pod naslovom *Interpretacije* združil svoje izsledke o nekaterih delih ali opusih sodobnih slovenskih pesnikov, ki smo jih imeli možnost prebrati vsaj že v dveh izvedbah, najprej v reviji *Literatura* in nato še kot spremne besede k pesniškim zbirkam oziroma h knjigam pesnikov, ki so jih spodbudili. Še več, svoje ponatiskujoče manire nisi niti zamolčal, kot je šega pri množtvu slovenskih avtorjev, ampak si ohranil prvotne naslove razprav, njihov dramaturški, interpretativni lok, si le redko privoščil miniaturne jezikovne posege in celo sam navedel njihovo originalno biografijo. Izjema je le spis o sonetih Milana Jesiha, s katerim si pod naslovom *Sonet kot forma prebolevanja modernosti* pred sedmimi leti začenjal izpisovati svojo bibliografijo. Izšel je samo v revialni različici, zato je bil za osvežitev spomina še kako potreben. Ob njegovem knjižnem natisu v *Prevzetnosti in pristranosti* pa si si privoščil tudi številnejše korekture kot pri drugih spisih. Do mojstrske dragotine si izbrusil njegov jezikovni material, razvezal stavke večji berljivosti v prid in mu pripisal nekaj duhovitejših podtonov, tako si razmehčal dogmatičnost govornice, kakršno slehernemu mlademu intelektualcu določajo fascinantna prva srečanja z gospo Znanostjo in njenim častitljivim spremljevalcem Védenjem. Pa vendar svoje interpretacije o pomenu Jesihove sonetistične prakse nisi preobložil s pretiranimi nanosi dandanašnjih spoznanj, tako da je kljub vsemu ostala natančna evidenca tvojega duha na začetku devetdesetih. In ta je tudi iz današnje perspektive – morda še bolj, kot smo se tega zavedali pred leti – občudovanja vredna.

Prav ob tosmernem prebiranju tvojih tez o Jesihu kot mejniku, ki v sodobni slovenski poeziji zaznamuje slovo od modernosti, pa se mi je odkrilo tudi doslej vedno spregledano spoznanje. Da ima namreč ponatis esejev o Tauferjevi, Potokarjevi, Zupanovi in Deklevovi pesniški pisavi, ki v *Interpretacijah* sledijo uvodnim zapiskom o Jesihovi poeziji, svoje, povsem

utemeljene razloge. V novem okolju so spregovorili v doslej docela zamolčanih podtonih. Ne samo da so, zbrani v peterko, zaživelih kot privlačen in strnjen cikel najiminentnejših portretov iz galerije sodobne slovenske poezije, ampak so šele skupaj postali tudi nazorni prikaz tvoje interpretativne drže. V tem, ko verz za verzom, besedo za besedo slediš zakritim pesniškimi podobam, da jih v soočenju s svojim lastnim logosom spleteš v metapoetični svet, se ti sam razkrivaš kot eden najboljčutljivejših bralcev poezije, ki pesniškemu nagovoru prisluškuje iz odmeva eksistencialne izkušnje sodobnega človeka.

Verjetno ni napak, če sklepam, da si se iz istih razlogov odločil, da kot drugi razdelek *Prevzetnosti in pristranosti* priključiš študijo *Sodobna slovenska poezija in vprašanje postmodernizma*, čeravno je bila napisana kot samostojna, sklenjena razprava in je nastala iz povsem drugačnih vzgibov in ambicij. Čeprav z njo prestopaš na teren stroge literarne znanosti in v območje akademskega pogledovanja na literaturo, namreč v njej ohranjaš nekatera stališča, ki so, kot se zdaj pokaže, konstitutivna za tvojo literarnoteoretsko držo. Mislim na tezo o Jesihu kot mejnem kamnu postmodernistične poezije na Slovenskem, ki si jo s formulo o Jesihovem "sonetu kot formi prebolevanja modernosti" prav sam utrjeval že od mladostnih let, v *Sodobni slovenski poeziji in vprašanju postmodernizma* pa si jo/ji pod nezakrinkanim imenom postmodernizma le še odločneje pritrdil.

To je prva temeljna paradigma tvoje literarne refleksije, ki se razkriva skozi vse tri faze *Prevzetnosti in pristranosti*. Najdeta se vsaj še dve. Druga je vztrajanje pri metodološki tradiciji Očetov, duhovnozgodovinskem merjenju poezije, to seveda raziskovanemu materialu nikakor ni nujno v škodo. Vsakršna nasilna metodološka inovacija se slej ko prej spreobrne v slavljenje same metode, ob tem pa se pogosto pozabi na literaturo kot izvorni predmet rekanja. Duhovnozgodovinski pogled pa po preskušenem receptu akademskemu diskurzu zagotavlja uravnoteženo sorazmerje med zgodovinskim pregledom literarnih dejanj in dejstev ter njihovo povezovanje v globalne duhovne strukture, ki si ga znal, kljub osredotočenosti na metaliterarni diskurz o postmodernizmu in pesnjenju, dovolj spretno ohraniti.

In tu je še tretja paradigma, za katero mislim, da je karakteristična za tvojo razlago sodobnega pesništva na Slovenskem. To je sintagma o "prešernovski strukturi", ki si si jo izposodil pri Pirjevcu in na temelju

katere evidentiraš, tudi klasificiraš predmodernistične, modernistične in postmodernistične poskuse slovenskih pesnikov. Še posebno spretno pa z njo ravnaš v tretjem delu *Prevzetnosti in pristranosti*, kjer se povsem upravičeno odpravljaš v boj zoper težnje po literarni programatiki na nacionalnobuditeljskih osnovah, zlasti zoper negativno spervertirane pojavne oblike v Močnikovih oklicih slovenske literarne fašistoidnosti. O uporabnosti izraza "prešernovska struktura" za publicistične agone nikakor ne gre dvomiti, vendarle pa je umestno vprašanje, ali je zgodovina pesniških dejanj na Slovenskem res tako specifična, da je ta kategorija primerna tudi za strogo znanstveno eksplikacijo in klasifikacijo slovenske književnosti.

Tvojo serijo razprav o zadevah pesnjenja in literature nasploh bi lahko označila kot zbirko izvlečkov iz dnevnika nekega bralca. A ne katerega koli, ampak bralca, ki zna z virtuoznim stavljenjem svojih besed razpirati tuje "ambiente zvočnih pokrajin", ki z akademsko natančnostjo in erudicijo suvereno odgovarja na še neraziskana vprašanja postmodernizma, in tistega, ki z zavestno poudarjeno ironijo in intelektualnim humorjem najsočnejše sorte tudi ošvrkne prevnete ideo-loge slovenske literature. Pri tem seveda tudi sam ne more zmeraj obrzdati strogo začrtanega galopa po horizontu svojih lastnih idej. A se tega vsaj zaveda, in ko se odpravlja na svojo kritiško pot, ne vzame s seboj biča le zanjo, izmuzljivo realnost literature, temveč tudi zase, razkrinkanega, a neutrudnega literarnega interpreta.

S *Prevzetnostjo in pristranostjo* ti je uspelo izvršiti nalogo, ki si si jo zastavil na začetku. Z menjavo diskurzivnih praks in literarnih poligonov si poleg teoretsko podprtega in stilno spretno izrisanega očrta sodobne slovenske poezije tematiziral še položaj razlagalca besed in tako ob podobah slovenske poezije izslikal tudi enega najboljših slovenskih avtoportretov kritika.

Zavisti vreden uspeh, a se spodobi čestitati.